

Milan
Pelc

Pula u renesansnoj receptiji antike

JASENKA GUDELJ, *Europska renesansa antičke Pule*
Školska knjiga, Zagreb 2014., 431 str.
ISBN 9789530608566

“Ko što kod Arla, gdje Ron manje dere,
i ko što su kod Pule, blizu žala,
gdje Kvarner među Italije pere,
neravan oblik groblja zemlji dala,
tako tu strše rake zdesna, slijeva,
samo na način strašniji iz tala.”

Opisujući grobljanski krajolik šestoga kruga *Pakla* Dante je u IX. pjevanju *Božanske komedije* Pulu i Arles u Provansu “citirao” kao dva metaforička toposa poznata suvremenicima. Pjesnik se slikovito prisjeća rimskih nekropola s razbacanim sarkofazima, koje su hodočasnici i drugi putnici u srednjem vijeku viđali oko ta dva grada. Neki od tadašnjih opisa, možda i crteža, poslužilo je pjesnikovoj imaginaciji u stvaranju slike makabralnog krajolika s gorućim grobovima u kojima se muče heretici. Danteova pjesnička metafora tek je jedan od pokazatelja osebudne, ali žive recepcije antičke Pule u srednjem vijeku. U doba humanizma i renesanse ta će se recepcija intenzivirati u skladu sa značenjem grada i njegovih spomenika za novo poimanje i oponašanje antike. Naravno, najvažnije su poticaje dali pisci iz humanističke skupine intelektualaca koji tragaju za antičkim spomenicima i natpisima, poput znamenitog Ciriaca Pizzecollija (de’ Pizzicollini) iz Ancone, koji je oko 1420. obilazio gradove duž istočne obale Jadrana, a Pula je bila prva postaja njegova itinerara. Humanistička korespondencija pospješila je kruženje informacija o pulskim starinama i njihovo egzaktno istraživanje. Time

počinje istinska novovjeka recepcija pulske antike i njezinih spomenika.

Upravo se na tu novu percepciju i aktivnu recepciju antičkih pulskih spomenika u svijesti i praksi renesansnih intelektualaca i stvaralaca usredotočuje istraživanje Jasenke Gudelj. Odavno je poznato da su pulski antički spomenici imali istaknuto mjesto u sklopu europske *imitatio antiquitatis*, no tek je u ovoj knjizi njihovo značenje rasvijetljeno, dokumentirano i protumačeno na temeljit i sustavan način. Autorica se pritom služi svjedočanstvima i umjetničkom, odnosno dokumentacijskom građom

←←

Antoine de Ville,
Prikaz Pulskog
zaljeva, iz
*Descriptio portus
et urbis Polae ab
Antonio de Ville
equite Gallo,
Venetiis, 1633.*
(privatna zbirka)

←

Slavoluk Alfonsa
I Aragonskog,
Napulj (Foto: J.
Gudelj)

koja potječe iz relevantnih europskih izvora, ponajprije Italije, ali i drugih europskih žarišta u kojima se mogu pronaći refleksi i odjeci aktivne recepcije antičke Pule od početka 15. do početka 17. stoljeća. Brojne i dragocjene ilustracije u knjizi odražavaju tu internacionalnu slavu pulskih starina u stoljećima ranoga novoga vijeka.

Najveće i najvažnije poglavlje studije, naslovljeno "*Reflexio Polae: europska renesansa pulske antike*", usredotočeno je na analizu i interpretaciju slučajeva u kojima se na dva plana ostvaruje recepcija pulskih spomenika u okviru renesanse *imitatio antiquitatis*. U prvom planu, koji bismo mogli nazvati praktičnim, fokus je na oponašanju pulskih spomenika kao arhitektonskih modela za konkretne renesansne građevine. Tako, primjerice, Slavoluk Sergijevaca postaje uzorom nekim od vrhunskih ostvarenja ranorenesansne arhitekture sličnoga tipa u Italiji. To je u prvom redu Slavoluk Alfonsa I. Aragonskog u Napulju, pri čijoj je izvedbi sudjelovao, barem kao kipar, a možda i kao arhitekt, Franjo Vranjanin. Još je možda važnija *Porta Magna* Arsenala u Veneciji iz 1460., jedan od najranijih

arhitektonskih monumenata mletačke renesanse. Osim njih autorica obrađuje niz drugih "citata i posudbi" po kojima su oblici pulske antičke arhitekture, najčešće sa Slavoluka Sergijevaca (primjerice, udvojeni korintski stupovi), prisutni u arhitekturi renesanse u Italiji i izvan nje.

Drugi plan, koji bi mogao imati naziv teoretskoga, ali je nužno povezan i s praksom, premješta fokus na knjige i traktate o arhitekturi talijanskih arhitekata 16. stoljeću. Prvi je Sebastiano Serlio koji u trećoj knjizi svoje znamenite rasprave o arhitekturi (*Sette libri di architettura*, 1. knjiga izlazi 1537., 3. izlazi 1540., s mnogim kasnijim izdanjima), donosi opise i precizne arhitektonske snimke Slavoluka Sergijevaca, amfiteatra i Velikog teatra na Zaru (koji je poslije potpuno porušen). Prema prikazima pulskog Slavoluka u Serlijevom traktatu nastajali su i drugi takvi trijumfalni lukovi u europskim gradovima za posjeta različitih vladara. Primjerice, u Parizu za ulazak kralja Henrika II. 1549. ili u Antwerpenu za ulazak habsburškoga princa Filipa II. iste godine. Upravo se u prenošenju vizualnih informacija i opisa očituje važnost traktata

za onovremenu arhitektonsku praksu. Isto vrijedi za traktat *Četiri knjige o arhitekturi* drugog, još značajnijeg kasnorenesansnog arhitekta Andree Palladija, rodonačelnika neoklasične i klasicističke arhitekture, objavljen 1570. u Veneciji, također s brojnim kasnijim izdanjima. Smatra se gotovo sigurnim da je Palladio osobno posjetio Pulu i arhitektonski snimio njezine spomenike, među kojima je i Augustov hram, koji se ne nalazi u Serlijevoj knjizi. Osim toga, Palladio je motive sa spomenika iz Pule ugradio i u svoju ostvarenu arhitekturu, primjerice na pročeljima crkava San Francesco della Vigna i San Giorgio Maggiore u Veneciji. Treći je važan autor 16. stoljeću Vincenzo Scamozzi, autor knjige – traktata *Idea dell'architettura universale*, objavljen 1615., dakle na koncu renesansnog razdoblja. Scamozzi, koji je u svojim građevinama obilno koristio istarski kamen, boravio je u Istri, pouzdano u Svetvinčentu, a gotovo sigurno i u Puli. Traktate talijanskih arhitekata znatno proširuje i dopunjava opis Pule u knjizi francuskog vojnog

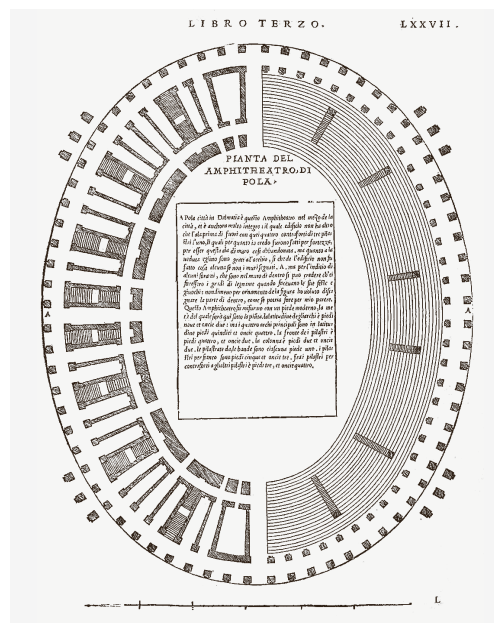
inženjera u službi Mletačke republike, Antoinea de Villea, koji je projektirao i gradio mletačku bastionsku utvrdu u Puli. Njegova knjiga *Descriptio portus et urbis Polae* (1633.) sažeto, ali informativno ocrtava stanje grada i antičkih spomenika na samom kraju razmatranoga razdoblja. Osim opisa de Ville donosi i grafičku vedutu – topografsku sliku grada, odnosno zemljovid njegove okolice. Podrobnom i kompetentnom interpretacijom opisa i nacрта spomenutih renesansno-klasicističkih arhitekata i teoretičara, autorica je uspostavila svojevrstni kritički aparat za njihovo razumijevanje u širem sklopu europske recepcije antike.

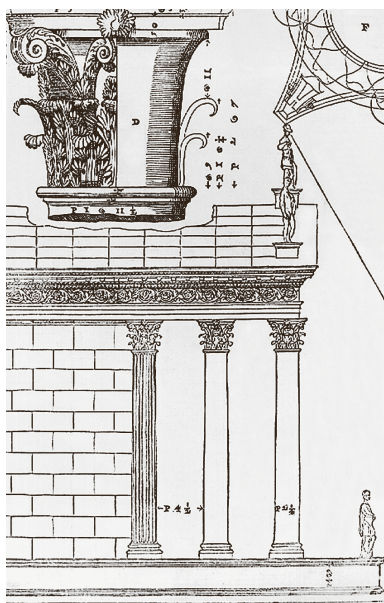
Spomenuti traktati s kvalitetnim drvoreznim prikazima i nacrtima znatno su povećali mogućnosti imitacije pulskih antičkih spomenika i motiva širom Europe. Autorica ih je identificirala čak u Engleskoj i škotskoj u kasnom 16. i početkom 17. stoljeću. Najčešće je, dakako, riječ o Slavoluku Sergijevaca, kojega su imperijalne konotacije bile poticajne za slična rješenja pri gradnji portala, pročelja i reprezentativnih

↓ Portal Arsenala u Veneciji
(Foto: A. Vyazemsteva)

↓ Sebastiano Serlio, Amfiteatar, *Terzo libro*, str. 77
(© Universitätsbibliothek Heidelberg)

←
 Andrea Palladio,
 Augustov hram,
Quattro libri, str.
 109 (Digital image
 courtesy of the
 Getty's Open
 Content Program)

↑
 Chapel Royal,
 Stirling Castle,
 Škotska (Foto I.
 Campbell)

trijemova. Analizirani primjeri zorno pokazuju kako je Pula sa svojim antičkim spomenicima zauzela istaknuto mjesto u europskoj renesansnoj geografiji starina. Osim samoga Rima ona se po tome svrstava uz bok gradova poput Verone, Vicenze, Arlesa, Nîmesa i, dakako, Splita. Pulske su starine, kako piše autorica, “odjeknule” cijelim europskim kontinentom.

Studija Jasenke Gudelj otkriva i prati te odjeke u svim aspektima njihove europske aktualnosti. Ona pokazuje na koji su način i u kojim okolnostima antički spomenici, a posebice Slavoluk Sergijevaca i amfiteatar, u doba renesanse ušli u svijest i umjetničku praksu europske intelektualne i kulturne elite (Jacopo Bellini, Andrea Mantegna etc.). Autoričin je pristup građi i njezinoj interpretaciji izrazito interdisciplinarni: on obuhvaća metode povijesti umjetnosti, arheologije, povijesti, književne povijesti i kulturne antropologije. Njihovom pažljivoj i prikladnom primjenom ostvarena je semiotička interpretacija antičke arhitektonske baštine grada u povijesnom isječku renesanse. Stvorena je svojevrsna primarna hologramska slika života grada Pule i njegovih spomenika u povijesnom vremenu

renesansnih stoljeća, uz koju se usporedno pojavljuje i izoštrava projekcija antičke Pule, prisutna u svijesti europske kulturne elite 15., 16. dijelom i 17. stoljeća. Ona će poslužiti kao pouzdana podloga za moguće i poželjno istraživanje posvećeno Puli kao jednom od ciljeva ili prolaznih postaja za putnike europskoga *Grand Toura* u prosvjetiteljskom i klasicističkom razdoblju. Knjiga Jasenke Gudelj, koja završava preglednim katalogom renesansnih arhitektonskih crteža i grafika pulskih starina, uzorni je model za moguće slične studije gradova jadranske Hrvatske koje arhitektonsku i urbanističku baštinu sagledavaju iz rakursa *imitatio antiquitatis*, fenomena od bezmjernog značenja za razumijevanje klasicizma u europskoj i izvaneuropskoj arhitekturi. Njome je uspostavljen novi standard u interpretaciji uklopljenosti povijesnumjetničke baštine Hrvatske u duhovnu kulturu Zapada. Bilo bi više nego poželjno da prijevodom na neki od svjetskih jezika ova knjiga postane dostupna internacionalnoj publici jer njezina vrijednost i značenje daleko nadilaze nacionalne horizonte – jednako kao i spomenici grada kojima je posvećena. ×